

УДК 614.84:159.923.2 (045)

БАЛИЦЬКА Аліна Анатоліївна,
кандидат педагогічних наук, доцент, начальник
кафедри психології діяльності в особливих
умовах, Черкаський інститут пожежної
безпеки імені Героїв Чорнобиля Національного
університету цивільного захисту України
e-mail: abalitska@ukr.net

АНГЕЛОВСЬКА Інна Вадимівна,
ад'юнкт, Черкаський інститут пожежної
безпеки імені Героїв Чорнобиля Національного
університету цивільного захисту України

ПЕЛИПЕНКО Микола Миколайович,
кандидат педагогічних наук, старший науковий
співробітник навчально-науково-виробничого
відділу, Черкаський інститут пожежної безпеки
імені Героїв Чорнобиля Національного
університету цивільного захисту України

АНАЛІЗ ДОСЛІДЖЕНЬ ПРОБЛЕМИ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Анотація. Подано результати аналізу психолого-педагогічної літератури з проблеми формування готовності майбутніх фахівців до професійної діяльності. Проаналізовано головні наукові напрями і рівні дослідження проблеми готовності до професійної діяльності. Визначено структурні компоненти готовності.

Ключові слова: готовність; професійна готовність; структурні компоненти; екстремальні ситуації; збереження і порятунк життя; здоров'я населення; психолого-педагогічні дослідження.

Постановка проблеми. Прагнення України щодо входження до когорти успішних європейських держав нерозривно пов'язане з підвищенням рівня промислового, освітнього, культурного й економічного розвитку. Він має охоплювати всі сфери життєдіяльності країни. У той самий час, усеохоплюючий розвиток, у свою чергу, висуває якісно нові вимоги до професійної підготовки майбутніх працівників у будь-якій справі і неможливий без їхньої готовності до відповідної професійної діяльності.

Проблема підвищення ефективності професійної підготовки завжди привертала увагу науковців, однак ряд аспектів залишаються недостатньо вивченими. Про це свідчить, зокрема, відсутність єдиного системного тлумачення змісту підготовки до професійної діяльності в особливих умовах, в умовах впливу чинників екстремальних ситуацій, яка, очевидно, вимагає особливої уваги, оскільки має на меті збереження й порятунк життя та здоров'я населення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій та визначення невирішених раніше частин загальної проблеми. Питання готовності майбутніх фахівців до професійної діяльності розглядали представники психологічної і педагогічної науки, зокрема С. Ю. Головін, К. М. Дурай-Новакова, М. І. Дяченко, Л. А. Кандибович, Н. Д. Левітов, О. Г. Новіцький, В. О. Сластьонін, В. Д. Шадріков та ін. У своїх дослідженнях вони пропонували різні тлумачення досліджуваного поняття і його компонентної структури.

Мета статті. Розглянути сутність і структуру готовності майбутніх фахівців до професійної діяльності, проаналізувати психолого-педагогічні дослідження в даному напрямі.

Викладення основного матеріалу дослідження. Людина може відбутися як повноцінна особистість у сучасному динамічному світі лише за умов успішної самореалізації у професійній сфері, готовності до постійного професійного зростання, опанування тих видів діяльності, які є суспільно значущими.

Однією з провідних для сучасного етапу педагогічної науки є проблема підготовки до професійної діяльності. Досліджуючи готовність, ми визначили, що це складне комплексне явище, тож слід виділити властиві їй компоненти.

У «Енциклопедії педагогіки» Є. С. Рапацевич визначає «професійну готовність» як інтегровану якість і передумову ефективності діяльності після закінчення навчання за фахом, яка є складником успішного виконання фахівцем службових обов'язків, правильного застосування знань і досвіду, збереження самоконтролю, швидкої адаптації до умов праці, подальшого професійного вдосконалення цих умов і підвищення кваліфікації [1].

С. Ю. Головін у «Словнику практичного психолога» «готовність до дії» трактує як установку, що спрямована на виконання дії, яка передбачає наявність певних знань, умінь, навичок, а також готовність до протидії, що виникає в ході виконання, до дії перешкод, приписування виконуваній дії значення чогось особистісного. Також він виокремив складники готовності: нейродинамічну сформованість дії; фізичну підготовленість; психологічні чинники готовності [2].

М. І. Дяченко і Л. А. Кандибович вважають, що «готовність до діяльності» – це адекватні вимогам професії здібності, темперамент, мотивація, позитивне ставлення до професійної діяльності; необхідні знання, вміння і навички; стійкі професійно-важливі особливості пізнавальних, емоційних і вольових процесів [3]. Умову успішного виконання діяльності, активність, що налаштовує на майбутню професійну діяльність, а також регулятор цієї діяльності бачить у професійній готовності В. Д. Шадріков [4].

На думку Ю. І. Турчанінової [5], «професійна готовність» є певною характеристикою потенційного стану, що дозволяє фахівцеві увійти до професійного співтовариства і розвиватися у професійному відношенні. Є. П. Ільїн визначає «професійну готовність» як стан психічної і фізіологічної готовності до дії або діяльності, настрої і мобілізацію на майбутню діяльність [7].

А. А. Магрупова виділяє такі складники професійної готовності: професійні уміння, рухові, організаторські, педагогічні здібності, що проявляються у професійній діяльності [6]. В. О. Сластьонін [8] у структурі цілісної психологічної готовності до професійної діяльності розрізняє: мотиваційно-ціннісний (особистісний) і виконавчий (процесуальний) компоненти. Учений вважає, що якості, які складають зміст мотиваційно-ціннісного компонента, інтегровані у спрямованості особистості як сукупність домінуючих мотивів її професійної поведінки і діяльності. Виконавчий компонент містить у собі вміння обґрунтовано визначати і раціонально застосовувати способи, які найбільш ефективно ведуть до заданих цілей у педагогічній ситуації (табл. 1).

У структурі готовності до професійної діяльності О. Г. Новіцький [9] виокремлює такі основні компоненти: мотиваційний (позитивне ставлення до професії, стійкий інтерес до неї); орієнтаційний (уявлення про особливості й умови професійної діяльності, про її вимоги до особи); операційний (володіння прийомами професійної діяльності, необхідними знаннями, уміннями, навиками); вольовий (самоконтроль, уміння зберігати самовладання під час виконання професійних обов'язків); оцінний (самооцінювання своєї професійної підготовленості й відповідності її оптимальним професійним зразкам). На думку вченого, високий рівень розвитку цих компонентів є показником професійної готовності фахівця до праці.

Дослідниця К. М. Дурай-Новакова [10] у структурі професійної готовності виокремлювала мотиваційний, орієнтаційно-пізнавально-оціночний, емоційно-вольовий, операційно-дійовий і настановно-поведінковий компоненти.

Види і компоненти професійної готовності (за В. О. Сластьоніним)

Види готовності	Компоненти	Здатність
Психологічна готовність (готовність психіки) – це відповідний рівень стійкості психіки особи у стресових обставинах, адаптивність особи, упевненість фахівця у своїх силах і можливостях, у цілому відповідним рівнем надійності його психіки	Інтелектуально-пізнавальний	включає певний рівень професійного сприйняття, мислення, уваги, пам'яті, уваги
	Мотиваційний	характеризується орієнтованістю особи на саморозвиток в освітньому процесі, розуміння сенсу і позитивне відношення до своєї професії, необхідний рівень самооцінювання, готовність і здатність до професійного і особового самоствердження фахівця, прагнення до досягнення успіху
Операційно-діяльнісна готовність	Виконавчий	професійна майстерність, необхідний рівень розвитку професійно важливих здібностей, вольової підготовленості фахівця, здатності до саморегуляції поведінки і діяльності
Комунікативна готовність	Комунікативний	це достатній рівень розвитку умінь і навичок контактної взаємодії з професійним середовищем, з людьми, професійного спілкування зі співробітниками і керівниками, достатній рівень вербальної культури людини і професійного мислення
Готовність до професійного самоствердження	Успішність	здатність до професійного та особистісного самоствердження, бажання всебічно реалізувати себе шляхом професійних обов'язків
Творча готовність	Творчий	здатність до пошуку, бачення нових, нестандартних рішень

Дослідження Н. Д. Левітова свідчать, що існує безпосередній і прямий зв'язок між практичними навичками майбутнього фахівця та процесом його професійної підготовки. Науковець вважає, що готовність – це цілісний прояв особистості, який посідає проміжне місце між психічними процесами та її властивостями. За Н. Д. Левітовим, «...такі стани утворюють найважливішу сферу внутрішнього світу людини. Вони характеризують психічну діяльність у цілому на конкретний період часу. Їх немає і не може бути поза психічними процесами. Такі стани складають певний загальний функціональний рівень, на тлі якого розвиваються інші» [11]. Однією з головних заслуг автора є визначення психологічної готовності до діяльності як стану, який може бути довготривалим і короткочасним. Учений акцентував увагу на залежності такого стану від індивідуальних особливостей особистості, типу вищої нервової діяльності людини, а також від умов протікання її трудової активності.

На стан психічної готовності впливають ті конкретні умови, у яких виконується діяльність. До таких умов належать: зміст завдань, їх складність, новизна, творчий

характер, обставини для їх здійснення; особливості стимулювання дій і результатів; мотивація, прагнення досягнути тих чи тих результатів; оцінювання можливостей їх досягнення; самооцінювання особистої підготовленості; попередній психічний стан; здоров'я і фізичне самопочуття; особистий досвід мобілізації сил на вирішення складних завдань. Вони також містять уміння контролювати і регулювати рівень готовності самонастрою, створювати оптимальні внутрішні умови для майбутньої діяльності.

У контексті проведених досліджень, спираючись на попередні роботи (М. І. Дяченко, Л. О. Кандибович) щодо динамічної структури станів психічної готовності в руслі складних видів діяльності, М. В. Кулакова [12] виокремлювала такі структурні елементи: усвідомлення іншими людьми своїх потреб, вимог суспільства, колективу, а також цілей; осмислення й оцінювання вимог, відносно яких будуть відбуватися подальші дії, актуалізація досвіду, що пов'язаний із попереднім виконанням завдань подібного роду, визначення на підставі цього найбільш імовірних і додаткових способів розв'язання завдань; прогнозування прояву своїх інтелектуальних, емоційних, мотиваційних і вольових здібностей, оцінювання співвідношення своїх можливостей, рівня вимог і необхідності досягнення конкретного результату; мобілізація сил відповідно до умов і завдань, самоорганізація в досягненні мети.

Висновки та перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Практика показує, що необхідною умовою професійної готовності фахівця є психологічна готовність, яка характеризується відповідним рівнем стійкості його психіки до дії стресових обставин, адаптивності особи, її достатньою стресозахищеністю, упевненістю фахівця у своїх силах і можливостях, у цілому відповідним рівнем надійності його психіки.

Узагальнюючи дослідження проблеми готовності майбутніх фахівців до професійної діяльності, ми вважаємо необхідним виділити її основні компоненти, рівень розвитку яких, на думку представлених у статті авторів, є показником професійної готовності фахівця до праці: мотиваційний (позитивне ставлення до професії, стійкий інтерес до неї); інтелектуально-пізнавальний; вольовий (самоконтроль, уміння зберігати самовладання під час виконання професійних обов'язків); оцінний (самооцінювання своєї професійної підготовленості й відповідності її оптимальним професійним зразкам); особистісний (сукупність особистісних якостей, важливих для виконання професійної діяльності); орієнтаційний (уявлення про особливості й умови професійної діяльності, про її вимоги до особи); операційний (володіння прийомами професійної діяльності, необхідними знаннями, уміннями, навичками, знання способів і прийомів діяльності, необхідних ключових видів компетентностей); когнітивний (сукупність знань, необхідних для продуктивної професійної діяльності); творчий.

Список використаних джерел

1. Рапацевич Е. С. Педагогика : Большая современная энциклопедия / Е. С. Рапацевич. – Минск : Современное Слово, 2005. – 719 с.
2. Головин С. Ю. Словарь практического психолога / С. Ю. Головин. – Минск : Харвест, 1998. – 800 с.
3. Дьяченко М. И. Психологические проблемы готовности к деятельности / М. И. Дьяченко, Л. А. Кандыбович. – Минск : Издательство БГУ им. В. И. Ленина, 1976. – 176 с.
4. Шадриков В. Д. Психология деятельности и способности человека / Шадриков В. Д. – Москва : Логос, 1996. – 320 с.
5. Турчанинова Ю. І. Як допомогти учителеві стати учителем / Ю. І. Турчанинова // Директор школи. – 1994. – № 2. – С. 24.
6. Магруппова А. А. Организационные условия формирования у студентов вузов физической культуры готовности к управленческой деятельности : дисс. ... канд. пед. наук / А. А. Магруппова. – Челябинск, 2000. – 152 с.
7. Ильин Е. П. Психопсихология состояний человека / Е. П. Ильин. – Санкт-Петербург : Питер, 2005. – 333 с.

8. Слостенин В. А. Психология и педагогика : учебное пособие / В. А. Слостенин, В. П. Каширин. – Москва : Академия, 2001. – 477 с.
9. Новицкий О. Г. Смысловая регуляция готовности к опасным профессиям / О. Г. Новиков. – Минск : Академия управления при президенте Республики Беларусь, 2008.
10. Дурай-Новакова К. М. Формирование профессиональной готовности студента к педагогической деятельности : дисс. ... докт. психол. наук : 19.00.07 / К. М. Дурай-Новакова. – Москва, 1983. – 356 с.
11. Левитов Н. Ф. Детская и педагогическая психология / Н. Ф. Левитов. – Москва, 1960. – 411 с.
12. Кулакова М. В. Формування готовності до професійної діяльності в майбутніх фахівців у вищих морських навчальних закладах : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти / М. В. Кулакова. – Одеса, 2006. – 255 с.

References

1. Rapatsevich, Ye. S. (2005). *Pedagogy: The Great Contemporary Encyclopedia*. Minsk: The Modern Word (in Russ.)
2. Holovin, S. Yu. (1998). *Dictionary of practical psychologist*. Minsk: Harvest (in Russ.)
3. D'achenko, M. I., & Kandibovich, L. A. (197). Psychological problems of readiness for activity. Minsk (in Russ.)
4. Shadrikov, V. D. (1996). *Psychology of human activity and ability*. Moscow: Lohos (in Russ.)
5. Turchaninova, Yu. I. (1994). How to help a teacher to become a teacher. *Direktor shkoly (School Director)*, 2, 24 (in Ukr.)
6. Mahrupova, A. A. (2000). *Organizational conditions of formation at students of high schools of physical training of readiness for administrative activity: the dissertation of the candidate of pedagogical sciences*. Chelyabinsk (in Russ.)
7. Il'in, Ye. P. (2005). *Psychophysiology of human states*. Sankt-Petersburg: Piter (in Russ.)
8. Slastyonin, V. A., & Kashirin, V. P. (2001). *Psychology and pedagogy: a tutorial*. Moscow: Akademiya (in Russ.)
9. Novikov, O. H. (2008). *Semantic regulation of readiness for dangerous occupations*. Minsk (in Russ.)
10. Duray-Novakova, K. M. (1983). *Formation of professional readiness of the student for pedagogical activity: the dissertation of the doctor of psychological sciences*. Moscow (in Russ.)
11. Levitov, N. F. (1960). *Children's and pedagogical psychology*. Moscow (in Russ.)
12. Kulakova, M. V. (2006). *Formation of readiness for professional activity in future specialists in higher marine educational establishments: the dissertation of the candidate of pedagogical sciences*. Odessa (in Ukr.)

Abstract. *BALYTSKA Alina Anatolyivna, ANHELOVSKA Inna Vadymivna, PELYPENKO Mykola Mykolaiovych. The analysis of researches of the problem of readiness to the professional activities*

Introduction. *Comprehensive industrial, educational, cultural, economic development places qualitatively new demands on the professional training of future employees in any business and is impossible without their readiness for appropriate professional activities. The problem of increasing the effectiveness of vocational training has always attracted the attention of researches, but a number of aspects remains insufficiently studied. This is evidenced, in particular, by the absence of a unified systemic interpretation of the content of preparation for professional activity in specific conditions, under the influence of factors of extreme situations, which obviously requires special attention, since it is aimed at preserving and saving the life and health of the population.*

Purpose. *To consider the essence and structure of the readiness of future specialists for professional activity, to analyze psychological and pedagogical research in this direction, on the basis of it to do conclusions about of this concept's definition.*

Results. *The article presents the results of the analysis of psychological and pedagogical literature on the issue of formation of readiness for the professional activity of future specialists, the essence of the concepts of «readiness», «readiness for professional activity» is considered, the main scientific directions and levels of study of the problem of readiness for professional activity are analyzed, structural components of readiness are determined.*

Conclusion. *We consider it is necessary to determine the main structural components of the readiness of future specialists for professional activity; the level of development of these components in according with the authors presented in the article, is an indicator of the professional readiness of a specialist to work: the motivational component (positive attitude to the profession, stable interest in it); the intellectual and cognitive component; the volitional component (self-control, ability to preserve self-control while fulfilling the professional duties); the appraisal component (self-determination in the professional preparedness and the correspondence to its optimum professional examples); the personal component (a set of important personal qualities for the performance of*

professional activities); the orientation component (the idea about the features and conditions of the professional activity, about its requirements to the person); the operational component (the possession of methods of the professional activity, the necessary knowledge, skills, the knowledge of methods of the activity, the necessary key competencies); the cognitive component (a set of the necessary knowledge for productive the professional activity); the creative component.

Key words: *readiness; professional readiness; structural components; extreme situations; preservation and rescue of life; health of the population; psychological and pedagogical research.*

*Одержано редакцією 06.11.2017
Прийнято до публікації 14.11.2017*

УДК 373.2.091.214 (045)

ГОРОДИСЬКА Віолета Василівна,
кандидат педагогічних наук, доцент кафедри
загальної педагогіки та дошкільної освіти,
Дрогобицький державний педагогічний
університет імені Івана Франка, Україна
e-mail: vgorodiska@ukr.net

ПРОГРАМНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРІОРИТЕТНИХ ВИХОВНИХ НАПРЯМІВ У СИСТЕМІ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Анотація. *Здійснено короткий аналіз сучасних вітчизняних чинних програм із дошкільної освіти станом на 2017–2018 н.р. Визначено їх виховні пріоритети і висвітлено зміст програмного забезпечення виховання в дошкільнят. Розкрито значущість національно-патріотичного виховання як надважливого стратегічного педагогічного компонента, а також з'ясовано сутність сучасних виховних теорій.*

Ключові слова: *виховання; заклад дошкільної освіти; основні виховні конструкти; національно-патріотичне виховання; фізичне виховання; соціально-моральне виховання; духовне виховання; сенсорне виховання; екологічне виховання; художньо-естетичне виховання; музичне виховання; тендерне виховання; трудове виховання; інтелектуальне виховання; правове виховання; економічне виховання особистості дошкільника.*

Постановка проблеми. Сучасні виховні напрями дошкільної освіти в Україні визначаються низкою державних документів і розвиваються відповідно до прийнятих концептуальних засад. Підґрунтям навчально-виховного процесу в закладах дошкільної освіти, що спрямований на розвиток особистості, є теоретичні засади, які відображені у програмно-методичному забезпеченні, увиразнюють завдання і зміст роботи вихователя з дітьми.

Державна стратегія дошкільної освіти проголошує пріоритетність розвитку особистісного потенціалу вихованця, його якостей. Основними документами, якими керуються працівники закладів дошкільної освіти, є Базовий компонент дошкільної освіти в Україні (БКДО) і Програми навчання, виховання й розвитку дошкільників. Зміст виховних напрямів постійно переглядається й оновлюється відповідно до вимог часу, потреб дітей і соціуму, наукових здобутків теорії й практики дошкільної освіти. Тож вивчення й аналіз пріоритетності виховних напрямів дошкільної освіти нині є надзвичайно актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій та визначення невирішених раніше частин загальної проблеми. Зміни, що відбуваються в сучасній дошкільній освіті України, обумовлюють водночас і переорієнтацію виховного процесу в закладах